

Запорізький національний університет, Запоріжжя

**ВТОРИННИЙ АНГЛОМОВНИЙ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК
КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ФЕНОМЕН**

У статті досліджено сучасні лінгвістичні погляди на поняття вторинного тексту як інтертекстуальне явище, розглянуто різні типології вторинних текстових утворень. Інродуковано типологію вторинних текстів, в основі якої – репродуктивний потенціал вторинного тексту по відношенню до концептуальної структури первинного тексту. Здійснено аналіз вторинного тексту як складного когнітивно-комунікативного феномену.

Ключові слова: первинний текст, інтертекстуальність, вторинний текст, типологізація вторинного тексту, когнітивно-комунікативна організація вторинного тексту.

В статье исследуются современные лингвистические взгляды на понятие вторичного текста как интертекстуальное явление, рассматриваются различные типологии вторичных текстовых образований. Интродуцировано типологию вторичных текстов, в основе которой – репродуктивный потенциал вторичного текста по отношению к концептуальной структуре первичного текста. Осуществляется анализ вторичного текста как сложного когнитивно-коммуникативного феномена.

Ключевые слова: первичный текст, интертекстуальность, вторичный текст, типологизация вторичного текста, когнитивно-коммуникативная организация вторичного текста.

The article deals with analysis of the modern linguistic views on the secondary text as an intertextual phenomenon, it outlines various typologies of secondary text structures. It introduces the typology of secondary texts according to their abilities to reproduce conceptual structures of the primary text. It analyzes the secondary text as a complex cognitive-communicative phenomenon.

Key words: primary text, intertextuality, secondary text, typology of the secondary text, cognitive-communicative organization of the secondary text.

В останні десятиліття проблема вторинних текстів все більше привертає увагу дослідників [1-8]. Інтерес до вторинних текстів, що виникли в результаті рецепції та обробки первинних, є вельми закономірним, адже їх роль і частка у сучасному комунікативному просторі доволі велика. Однак, незважаючи на міцні позиції в ряду мовних феноменів і велику теоретичну значимість, саме поняття «вторинного тексту» залишається досить невизначеним. Тим самим, **актуальність** теми дослідження визначається потужним сплеском лінгвістичного інтересу до дослідження вторинних текстів, їх інтертекстуальних зв'язків, оскільки актуальним визнається твердження, що кожен текст вбудований в контекст та синхронічно й діахронічно пов'язаний з багатьма іншими текстовими утвореннями.

Об'єктом дослідження виступає вторинний дискурс текстопростору саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire», а **предметом** – параметризація вторинного англomовного художнього тексту як когнітивно-комунікативного мовного феномену. **Мета** статті полягає у дослідженні феномену вторинного англomовного художнього тексту як когнітивно-комунікативного утворення. **Матеріалом** дослідження послуговували автентичні та вторинні тексти саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire».

Поняття вторинного тексту як об'єкту наукового аналізу має доволі довгу історію і пов'язано з двома вельми далекими один від одного напрямками: з однієї сторони – з теорією наукової інформації, автоматичною обробкою тексту, ануванням і реферуванням, а з іншої – з теорією літературної творчості, з філологічним аналізом тексту. В науковий обіг лінгвістики термін «вторинний текст» було інтродуковано в 1983 р. на Ломоносівських читаннях філологічного факультету МГУ М.В. Вербицькою. Під поняттям «вторинний текст» дослідниця розуміла спрямований «і на предмет мови», і «на інше слово, чужу мову» текст [1, с. 30]. За її словами, термін «вторинний» не має ніякої оцінної характеристики, оскільки він

вказує лише на те, що вторинний текст не може бути до кінця зрозумілий і оцінений без звернення до його першоджерела.

За минулі з тих пір роки термін «вторинний текст» міцно увійшов до філологічного ужитку, про що свідчить поява великої кількості присвячених йому наукових розвідок, які, однак, вказують на його амбівалентний характер. Так, вторинні тексти розглядаються як з позиції теорії текстуальності, де вони постають самостійними мовленнєвими творами, які мають свого автора і всі основні властивості тексту, так і з позиції інтертекстуальності, де вони є не цілком самостійними мовними утвореннями, адже їх смисл може бути повною мірою сприйнятий і зрозумілий лише в співвіднесенні з первинним текстом.

В нашому дослідженні інтерес становить саме другий випадок – інтертекстуальний характер вторинних текстів – де їх розуміють як тексти, що в лінгвістичному та композиційно-образному планах є відтворенням іншого художнього твору або декількох творів, тексти, для яких обов'язковою умовою є наявність первинного тексту.

Так, Л.М. Майданова розглядає вторинні тексти як такі, що створюються «на базі іншого, первинного тексту зі зміною авторства» [5, с. 81]. Під зміною авторства дослідниця розуміє заміну особистості автора тексту або зміна інтенції мовної особистості при створенні вторинного тексту. У цьому випадку змінюється суб'єкт діяльності, та первинний текст виступає як предмет, а вторинний – як результат цієї діяльності.

С.В. Первухіна [6] під вторинними текстами розуміє тексти, які побудовані на основі тексту джерела з іншими прагматичними цілями і в іншій комунікативній ситуації, а відповідно в інших обставинах (зміна автора тексту, кола читачів, зміна історичної епохи та ціннісної спрямованості тексту і т.д.), але вони зберігають когнітивно-семантичні елементи тексту джерела як умову розгортання власного тексту.

Похідними мовними творами, що представляють собою результат вторинної текстової діяльності різних типів, називає вторинні тексти

С.В. Іонова [3, с. 69]. Будучи носієм неточного, приблизного знання, вторинний текст, на думку дослідниці, є способом інтерпретації інформації та її адаптації до нових умов комунікації.

Як бачимо, провідною характеристикою вторинного тексту, визначається *обов'язкова наявність в нього певного прототипу – первинного тексту*, з яким перший знаходиться в тісному зв'язку і на основі якого продукується, а, отже, залежить від нього в онтологічному, комунікативно-прагматичному та композиційному аспектах. Саме первинний текст служить мотивом, стимулом для створення нового мовного твору.

Значне поширення вторинних текстових утворень, що мають інтертекстуальний характер, у сучасному комунікативному просторі змушує замислитись над їх типологією, в основі якої, на нашу думку, повинен лежати певний набір параметрів, що вдовольняв би уявленню про сутність самого поняття «вторинний текст» і охоплював якнайбільше його характеристик. Слід відмітити, що на часі вже впроваджено різноманітні типології вторинних текстів, які в своїй основі мають різноманітні параметри типологізації. Розглянемо деякі з них.

Так, Л.М. Майданова [5, с. 82-87] виділяє три групи вторинних текстів:

- відтворення первинного тексту у варіативному вигляді, його пристосування для якихось особливих цілей;
- циклізація первинних текстів, що дає смислове прирощення – нову ідею, об'єднуючу окремі тексти в єдине смислове ціле;
- діалог з первинним текстом, тобто відгук на попередній текст.

С.В. Первухіна, типологізуючи вторинні тексти на основі їх когнітивно-семантичних зв'язків з первинним текстом [6, с. 124], виділяє:

- тексти-копії, які утворюються при запозиченні змістових ліній і текстових домінант;
- тексти-продовження, які утворюються при продовженні змістових ліній (первинний текст є основою для розуміння, оскільки створює необхідні фонові знання, що стосуються головних героїв);

– тексти-реакції, пов'язані з первинним текстом через текстові доміанти, які можуть прирошувати емотивні й денотативні семи.

С.В. Іонова [2] пропонує виділяти відповідно до виконуваної функції чотири типи вторинних текстів:

- імітаційні, що відтворюють елементи форми або змісту первинного тексту при зміні його семантичної структури;
- репродуктивні, які відтворюють семантичну структуру первинного тексту з різним ступенем розгорнення;
- інтерпретативні, що інтерпретують текст-основу відповідно до позиції автора;
- адаптуючі, які пристосовують текст до нових дискурсивних умов.

Вказують також на дериваційні відносини первинного і вторинного текстів [4, с. 110], які розглядаються як відносини, при яких зберігається загальне структурне ядро текстів, а в якості змінної виступають смисли, що виникли на базі перетворення первинних ознак.

Глибинну природу вторинного англomовного художнього тексту легко осягнути, на нашу думку, розглянувши відмінності в процесі породження первинного і вторинного текстів, а також у джерелі їх появи. Так, для первинного англomовного художнього тексту процес породження становить рух від задуму до комунікативної організації, а для вторинного англomовного художнього тексту – рух від теми до когнітивно-комунікативної організації.

Для первинного англomовного художнього тексту джерелом появи є задум або особистий інтерес його автора. При породженні вторинного англomовного художнього тексту *джерелом слід вважати ментальне утворення, максимально згорнутий зміст первинного тексту, зокрема текстовий концепт.* Окрім того, *специфіка продукування вторинного англomовного художнього тексту пов'язана з умовами осмислення і розуміння первинного англomовного художнього тексту, його дешифрування та інтерпретації реципієнтом.*

На нашу думку, вплив концептуальних структур, які відображені у первинному англomовному художньому тексті, на структури, що формуються при рецепції тексту у адресанта, а також можливість суб'єктивних модифікацій цих структур є беззаперечними. У такий спосіб, відштовхуючись від того, що концептуальна структура первинного англomовного художнього тексту репродукується певним чином у вторинному тексті, ми пропонуємо наступну типологізацію вторинних англomовних художніх текстів:

- вторинні тексти, які максимально точно репродукують концептуальну матрицю первинного тексту;
- вторинні тексти, які репродукують концептуальну матрицю первинного тексту в модифікованому виді;
- вторинні тексти, які не репродукують концептуальну матрицю первинного тексту.

Крім того, важливою характеристикою вторинного англomовного художнього тексту, на нашу думку, видається *зміна обсягу у порівнянні з первинним англomовним художнім текстом*, адже вторинні тексти у нашому дослідженні, як свідчить емпіричний матеріал, як правило становлять собою альтернативну ретроспекцію або проспекцію певних подій, вихід за межі заданого первинним текстом хронотопу шляхом написання предісторій, післясловій, прописування особистих історій окремо взятих персонажів.

Таким чином, виокремивши домінантні ознаки вторинного англomовного художнього тексту, можна змоделювати його характер по відношенню до первинного англomовного художнього тексту за допомогою таких бінарних опозицій як: *подібність – відмінність, спрощення – ускладнення, розвиток – редуція, узагальнення – конкретизація, збереження концептуальної структури – її модифікація*. Обумовлений такий характер, перш за все, когнітивною та комунікативною природою вторинного англomовного художнього тексту.

Отже, вторинний англомовний художній текст постає *вербалізованим продуктом рефлексій реципієнта на первинний англомовний художній текст, складним когнітивно-комунікативним цілим, всередині якого діють механізми вторинної категоризації, заснованої на процесах узагальнення ознак або, навпаки, їх конкретизації, і механізми вторинної концептуалізації змісту первинного англомовного художнього тексту, пов'язані з інтерпретацією і вербалізацією компонентів його складної структури змісту.*

Як підсумок, слід ще раз наголосити на тому, що вторинні англомовні художні тексти слід розглядати в якості *інтертекстуального явища саме парадигмального типу, адже вони являють собою мовні твори, продуковані в результаті компресії / декомпресії або переосмислення первинного тексту, що дає життя новим інтерпретаціям, текстам нових жанрів, побудованим на базі первинного тексту, з актуалізацією або реактуалізацією компонентів текстового змісту, зокрема текстового концепту.*

У такий спосіб, маючи яскраво виражену інтертекстуальну природу, вторинні англомовні художні тексти передбачають обов'язкову співвіднесеність з первинним англомовним художнім текстом, оскільки їх смисл може бути повною мірою зрозумілий тільки в процесі їх діалогічної взаємодії. Таким чином, враховуючи аналіз напрацьованого лінгвістичного матеріалу, на наш погляд, доцільним є розуміння феномену «вторинного англомовного художнього тексту» як *діяльнісного об'єкту перцепції та рефлексії первинного англомовного художнього тексту.*

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі загальних когнітивно-дискурсивних стратегій аранжування вторинної комунікації англомовного художнього тексту як комплексного мовного феномену, скерованого на продукування вторинних текстопросторів.

Список літератури

1. Вербицкая М.В. К обоснованию теории «вторичных тестов» / М.В. Вербицкая // Филологические науки. 1989. – № 1. – С. 30–36.

2. Ионова С.В. Аппроксимация содержания вторичных текстов [Текст] : монография / С.В. Ионова. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2006а. – 380 с.
3. Ионова С.В. О двух моделях построения вторичных текстов / С.В. Ионова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание. – 2006б. – № 5. – С. 69-76.
4. Кукуева Г.В. Тексты малой прозы в аспекте межтекстовых деривационных отношений (к постановке проблемы) / Г.В. Кукуева // Теоретические и прикладные аспекты изучения речевой деятельности: сб. науч. статей. – Н. Новгород : Новгородский государственный лингвистический университет им. Н.А. Добролюбова, 2010. – Вып. 5. – С. 108-116.
5. Майданова Л.М. Речевая интенция и типология вторичных текстов / Л.М. Майданова // Человек – Текст – Культура. – Екатеринбург : Изд-во УрГУ, 1994. – С. 81-104.
6. Первухина С.В. Когнитивно-семантическая связь вторичных текстов и их текстов-источников / С.В. Первухина // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина, 2012. – Т. 1. – № 2. – С. 116-124.
7. Терехова М.Ю. Лингвостилистический статус учебных видов вторичного текста : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Марина Юрьевна Терехова ; Моск. гос. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М., 1988. – 25 с.
8. Тюленев С.В. «Вторичный» текст как средство прагмалингвистического изучения оригинала : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Сергей Владимирович Тюленев ; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2000. – 19 с.